

Ur *Clarté* 2007-11-17

Benny Andersson

Svante Nordin. En dag på filosofiska muséet

Idéhistorikern Svante Nordin skriver tjocka böcker i strid ström. Hans filosofihistoria har fått mycket beröm, men Benny Andersson störs av den omisskännliga doften av formalin och av svagheter i behandlingen vår tids analytiska filosofi. Han ser ett samband mellan dessa brister och Nordins politiska åsikter.

Det finns två slags extrema filosofihistorier – de brinnande och de svala. Den första sorten skrivs av tänkare med utmejslade egna ståndpunkter. De är lysande om vissa filosofer och epoker, men missvisande om andra. Bertrand Russells och Anders Wedbergs filosofihistorier är två exempel. Andra författare söker undvika detta slags subjektivism genom att inte skaffa sig, eller undertrycka, egna ståndpunkter. I de svala filosofihistorierna görs – som det verkar – inga stora misstag, ty undvikandet av risker är satt i system.

Att börja läsa Svante Nordins *Filosofins historia* är som att komma in i ett gammaldags museum. Bredden är imponerande, men spänningen saknas. Det som ingått i sammanhang fulla av liv och komplikationer förevisas som ett antal föremålsliknande filosofiska teser, prydligt inordnade i konventionernas rutmönster. Det görs inga försök att gå de behandlade tänkarna in på livet och pressa fram ett svar på frågan vad detta angår oss. De intensiva tolkningsdiskussioner som förs kring varje betydande filosof berörs bara undantagsvis.

Det borde vara ett anständighetsvillkor att den som skriver en filosofihistoria inleder med att redovisa den analys som styr hans urval och sätt att behandla ämnet. Om Nordin tror att han lyckats formulera sig på en så allmän nivå att tolkningsdiskussioner inte behövs, tror han fel. I hans sätt att framställa exempelvis Kants och Nietzsches filosofier ligger redan tolkningar. Om ytlighet är det oundvikliga priset för bredd, så hade jag föredragit mindre bredd.

Den som delar min åsikt i den frågan kan istället skaffa sig Otfried Höffes antologi *De Stora Filosoferna* (Forum 1995). I dem får var och en i ett snävare urval s.k. stora filosofer ett rejält eget avsnitt, skrivet av en expert på området. Ibland hemfaller tyvärr författarna åt det slags tyska filosofijargong som utestänger alla de som inte redan är insatta, eller som är ovanligt envisa. Men det sker bara undantagsvis (fr.a. i avsnittet om Fichte). Verkets stora brist är att det slutar med Nietzsche, 1900-talet behandlas inte alls.

Å andra sidan är det i beskrivningen av vårt sekels filosofi som Nordin gör sina största missar. Här är konventionerna inte så starka att de går att gömma sig bakom. Hans framställning av den analytiska filosofin är inte bara ytlig, den är missvisande. Med undantag för avsnittet om den politiska filosofins återkomst, nämns nästan ingenting av allt det intressanta och omvälvande som skett under de senaste fyra årtiondena. Istället framställs traditionen som passerad och övervunnen av sina egna ”inre” kritiker som Popper, Kuhn, Feyerabend och Rorty.

I de vänsterkretsar där Nordin tillbringade en del av sin ungdom var det vanligt att betrakta analytisk filosofi som en blandning av fyrkantig empirism och närsynt formallogiskt petande i detaljfrågor. Karikatyrens motsvarighet i verkligheten bestod av de s.k. logiska empirister som under seklets första decennier strävade efter att förnya filosofin med hjälp av vetenskapens metoder och den nya formella logiken. Idén var sympatisk, men den snubblade på den välkända drömmen om lätta segrar, här i formen av det s.k. verifikationistiska kriteriet för mening och den kompletterande idén att (den meningsfulla) filosofins objekt utgörs av, från resten av verkligheten fritt svävande, ”språk”, eller ”språklig mening”.

De meningsfulla satserna förklarades vara av två slag. De empiriska, som är vetenskapens område. Och de som handlar om språket, som är filosofins. En empirisk sats mening sades bestå av de metoder varmed den kan bekräftas, eller åtminstone bestyrkas, av empiriska observationer. Filosofins traditionella stora frågor avfärdades. De förklarades antingen vara meningslösa försök att överskrida gränsen för vad som meningsfullt kan sägas ("metafysik"), eller handla om mer eller mindre triviala val av språkliga uttrycksmedel. Till det sistnämnda slaget av frågor hänfördes till exempel den klassiska diskussionen mellan realister och idealister. För den logiska empirismens främste företrädare, Rudolf Carnap, är detta inte en fråga om vad som är sant eller falskt beträffande relationen mellan teori och verklighet, utan ett val av språkliga konventioner. Filosofin reducerades till språklig städgumma. Med hjälp av logisk och semantisk analys skulle den påvisa oklarheter och föreslå lämpliga preciseringar.

Fram till början på 1970-talet präglade dessa idéer fortfarande mycket av verksamheten vid de filosofiska institutionerna. Hade Nordins avsnitt om den analytiska filosofin skrivits då, hade den kunnat passera som ensidig, men inte – som nu – missvisande. Den analytiska filosofi som då verkade mest livskraftig utformades av Popper, Kuhn och andra vetenskapsfilosofer som kritiserade de logiska empiristernas förenklade syn på vetenskapernas sätt att arbeta. Åtminstone några av de filosofer som deltog i dessa diskussioner drog slutsatsen att den analytiska traditionens dagar var räknade och instämde i Paul Feyerabendens credo: "Allt går!" Men bakom detta som syntes ske, skedde också annat. Och detta andra kom att innebära en kraftfull förnyelse och vidareutveckling av den analytiska filosofin.

Den logiska empirismen var aldrig så dominerande som det kunde verka för den som betraktade skeendet utifrån. Den ifrågasattes tidigt av Wittgenstein och företrädare för den s.k. vardagsspråksfilosofin. Men den kritik som kom att få störst betydelse kom från några filosofer som själva fått sin filosofiska fostran av ledande företrädare för den logiska empirismen.

Den viktigaste av dessa filosofer var amerikanen W. V. Quine. Hans insats bröt den logiska empirismens dominans och bidrog på ett avgörande sätt till den analytiska filosofins förnyelse. I Nordins bok är han pliktskyldigast nämnd, men reducerad till obetydlig bifigur. Den intensiva diskussion som förts och fortfarande förs kring Quines verk ägnas inte ett ord.

Det är till stor del Quines förtjänst att filosofins klassiska frågor åter har hamnat på den analytiska filosofins dagordning. Men Nordin berör inte heller den renässans för dessa frågeställningar som ägt rum inom den analytiska traditionen under de senaste årtiondena. Diskussionen mellan realister och olika slags idealister till exempel, är intensivare än någonsin. Viktiga namn i den diskussionen är engelsmannen Michael Dummett och amerikanerna Hilary Putnam och Saul Kripke. Det som fört diskussionen framåt är inte minst den respekt för empiriska metoder och formell logik som den analytiska filosofins pionjärer lanserade i början av vårt sekel. Och egentligen är det självklart. Hur ska man till exempel kunna diskutera vad teorier handlar om utan att ha en logisk semantik som klarlägger vilka av våra otaliga sätt att uttrycka oss som verkligen refererar till objekt?

Den som tror att det finns en motsättning mellan analys och krav på begreppslik skärpa å ena sidan och förmåga att säga något intressant i sakfrågor å den andra bör ta sig en funderare på följande exempel som jag hämtat från *Liftarens guide till galaxen*: Den stora datorn (som är vår planet) har i årmiljoner räknat för att besvara Den Stora Frågan om Livet, Universum och Allting. Så en dag ska svaret äntligen levereras. Det lyder "42". De församlade filosoferna (som här på jorden uppträtt som råttor) blir förstas förvirrade och ber datorn repetera svaret. Samma svar upprepas, åtföljt av kommentaren att den som inte förstår svaret antagligen inte heller har förstått frågan.

Det finns en nära förbindelse mellan skevheterna i Nordins syn på den analytiska filosofin och hans artiklar om politik. Om jag tolkar Nordin rätt, så menar han att borgerligheten tappade

självförtroendet i slutet av det förra seklet och gav upp diskussionen om de värden som den borgerliga livsstilen vilar på. Istället satsade man på social ingenjörskonst och lämnade därmed fältet fritt för det så kallade avantgardet (med och utan vänsterförtecken) att riva ner det kulturarv som den segrande borgerligheten byggt sin tillvaro på. Och nu står vi utan både värden och fungerande ingenjörskonst. (En liknande analys har även andra omvända vänsterprofiler, som Håkan Arvidsson och Lennart Berntson, formulerat.)

Det ligger nära till hands att uppfatta Nordins stora bok om litteraturkritikern Fredrik Böök som ett försök att återupprätta den glömda diskussionen om de borgerliga värdena. I ett sådant perspektiv blir den analytiska filosofins slagsida mot logiska och semantiska frågor en parallell till den sociala ingenjörskonsten, det vill säga ett sätt att lämna diskussionen om sakfrågorna vind för våg.

Det skulle vara lätt att avfärda sådant tankegods som en konservativ farbrors drömmar om den tid då städskärningen neg i trappan för unge herrn i sin vita mössa och då kakelugnen endast existerade inne i kandidatens huvud. Men vad man än anser om Nordins politiska idéer, så kunde man hålla med om vikten av att placera de stora sakfrågorna i centrum för det rationella samtalet.

Men jag tror att hans egentliga ärende är ett annat. Nämligen att torgföra en pessimistisk syn på förnuftets möjligheter att föra en sådan diskussion. Jag misstänker att Nordin i själva verket delar de logiska empiristernas snäva syn, där flertalet av den traditionella filosofins frågeställningar placeras utanför det område där förnuftet kan ge oss vägledning. Det skulle förklara hans bristande intresse för de senaste årtiondenas analytiska filosofi. Genom att framställa de logiska empiristerna som de enda viktiga företrädarna för en empiriskt och analytiskt inriktad filosofi kan han trovärdigt framställa den samtida filosofin som ”post-analytisk” uppgivenhet. Vilket har den bekväma konsekvensen att hans politiska konservatism varken bör, eller kan, vara objekt för rationella argument. Den följer, så att säga, automatiskt ur valet mellan ordning och kaos.

När tankekonstruktionerna har forslats bort och allt larm har lagt sig återstår den tragiske figur vi känner från skildringar av sekelskiftets Wien. Han (det är nästan alltid en han) som förgäves söker ett fäste för de värden hans tillvaro vilar på, men som bara finner konventionernas regler och tryggheten i en välknäppt uniform.

Jag ser framför mig en herre som värdigt promenerar på Lunds gator. Han utbyter hälsningar med andra värdiga herrar och damer, men barnen på hans väg skrattar. Ty som stundom sker med för tidigt åldrade herrar är han en smula glömsk. Skjortan är knäppt men gylfen öppen.

Mer om Svante Nordins historiesyn (hans recension av Broués Trotskij-biografi):

Martin Fahlgren: [Historisk pyttipanna](#) (insändare)

Martin Fahlgren: [Än slank han hit och än slank han dit och än ...Lundahistoriker om Trotskij-biografi](#) (utförligt om Nordins recension)

François Furet: [Trotskijs storhet](#) (med kommentar av Anders Hagström)

Anders Hagström: [Pierre Broués Trotskijbiografi rätar ut frågetecken](#)